

»Praznik« (Slava) u severoistočnoj Srbiji; Dragoslav Dević, *Muzička tradicija Negotinske krajine (prilog etnomuzikološkoj analizi)*; Miodrag Lekić, *Etnografska građa u arhivi negotinske crkve*.

Iz razumljivih razloga, kako se i iz navedenih naslova vidi, nisu iscrpljeni svi aspekti seoskog života, odnosno nisu obuhvaćene sve teme zanimljive za etnologa i folklorista. Šteta je što nedostaje prilog o običajima životnog ciklusa, koji bi svakako upotpunio sliku negotinskog kraja. Može se zamijetiti i određena neujednačenost radova, kako u pristupu, tako i u načinu izlaganja, no to je prigovor koji teško mimoilazi djela s većim brojem suradnika.

Osobitu pažnju pobuđuje, očigledno, još nedovoljno jasno pitanje porijekla Vlaha u istočnoj Srbiji, koje za sobom povlači nepročišćena pitanja odnosa Srba i Vlaha, odnosno njihovih kultura. Čini se da i u tom pogledu ne postoji jedinstven stav autorâ. Većina je autora osjetila potrebu da odvoji građu sakupljenu među Vlasima od one koja se odnosi na Srbe (razlikujući i neke grupacije unutar jednih i drugih). Iako se na taj način usporedba sama po sebi nameće, ona nije uvijek i provedena. Naročito nedostaje opći rezime o odnosima dviju jezičnih grupa i procesima s njima u vezi, možda čak jedna zasebna studija. Tim prije što se u gotovo svim pojedinačnim radovima nalazi mnoštvo građe i zapažanja te vrste, a konstatira se i prisutnost intenzivnih procesa kulturne interakcije i mijene.

Ova monografija nije mogla izbjeći ni delikatna pitanja etničke pripadnosti i nacionalne svijesti stanovnika Negotinske krajine. Šteta je što se odgovor na njih tražio prvenstveno u historijskim dokumentima, antroponimiji, statističkim podacima o deklariranju nacionalne svijesti i subjektivnim dojmovima (tvrdnja da se Vlasi »intimno osećaju« Srbima, str. 27). Kulturni inventar dviju jezičnih grupa i bogata etnografska građa koju je ova monografija obuhvatila mogli su poslužiti da se njihovom analizom i komparacijom, dakle etnološkom metodom, pokušaju izvesti zaključci o tom i drugim problemima.

Ovaj broj »Glasnika« ne sadrži samo monografiju o Negotinskoj krajini nego i niz drugih priloga u rubrikama: Članci (Jasna Bjeladinović, *Narodna nošnja u Azbukovici*); Hronika (osam prikaza znanstvenih i stručnih sastanaka i izložbi održanih u razdoblju 1968—1969. godine); Prikazi (sedam većinom kraćih prikaza stručne literature); In memoriam (napis posvećen prof. dru Milenku Filipoviću); Bibliografija (Milica Matić-Bošković, *Etnologija u časopisu »Godišnjica Nikole Čupića«*). Zadnji spomenuti rad još je jedan prilog etnološkoj bibliografiji — očigledno je da »Glasnik Etnografskog muzeja« u Beogradu s pravom njeguje nesebičan i koristan rad te vrste.

Zorica Rajković

GLASNIK ETNOGRAFSKOG MUZEJA U BEOGRADU, glavni urednik SLOBODAN ZEČEVIĆ, knj. 33, Beograd 1970, 272 str.

Na uvodnom je mjestu u »Glasniku« dokumentirana studija Petra Kostića *Običaj postavljanja zastava na grob*. Ovaj običaj (zabilježen u zapadnoj i srednjoj Srbiji, na Kosovu i jednom dijelu Crne Gore) autor izvodi iz običaja nošenja stabla u pogrebnoj povorci (još održanom kod Vlaha u istočnoj Srbiji) i sađenja drveta na grobu, a u vezi sa vjerovanjem da se duša pokojnika naseljava u drvetu. Zastava je, prema Kostiću, zamijenivši stablo, dobila i ulogu nadgrobno spomenika, čime autor ukazuje na jednu mogućnost tumačenja postanka nadgrobno spomenika.

Samu ideju o zamjeni stabla zastavom Kostić je preuzeo od Tihomira Đorđevića, koji je — ogradiivši se jednim »možda« — tumačio da je zastava zamijenila negdašnju granu, odnosno stablo u svadbenoj povorci. U ovu analogiju Kostić se upustio uz objašnjenje da svadbena grana nije samo u vezi s kultom plodnosti nego podjednako i s kultom predaka. Čini mi se da je ovo posljednje najslabija i eventualno sporna točka u inače sistematičnom i logičnom izlaganju.

Slijedi rasprava Slobodana Zečevića *Motivi naših narodnih verovanja o letnoj solsticiji*. Kompleks običaja i vjerovanja vezanih uz Ivanjdan raščlanjuje autor na četiri »motivske grupe«: paljenje obrednih vatri, ritualno kupanje, sakupljanje bilja i orgijazam. Ne ulazeći u detaljniju analizu, napominjem samo da bi se raspravljajući o ulozi bilja trebalo dodati i proricanje, predskazivanje smrti po »ivanjskim rožama« — kako se tome kaže u zapadnoj Hrvatskoj.

Persida Tomić u radu s naslovom *Crepulje i vršnici u severoistočnoj Srbiji — sa osvrtom na ove sudove i u drugim krajevima Jugoslavije* konstatira da su crepulje i vršnici najstarije posude uopće; javljaju se od neolita do danas. One su elemenat starobalkanske kulture, a Slaveni su ih preuzeli od starosjedilaca Balkana. U sjeveroistočnoj Srbiji očuvala se tehnološki najprimitivnija vrsta, koju izrađuju žene bez upotrebe lončarskog kola. Njihova izrada popraćena je nizom vjerovanja i magijskih radnji.

Članak Goluba Dobrašinića *Vukov pokušaj da izradi etnografske karte južnoslovenskog življa* pisan je na osnovu podataka iz Vukove ostavštine i drugih. Čini se, kako je i autor članka napomenuo, da se u skupljanju podataka za svoje karte Vuk prvenstveno rukovodio jezičnim kriterijima i sklonošću da poistovjećuje dijalekte s etničkim grupama.

Razmatranje Mirka Barjaktarovića *O etničkom opredelenju* vodi autora do konstatacije kako svijest o etničkoj pripadnosti nije neka konstanta, nego se dosta lako mijenja. Kako se u narodu često izjednačava etnička i konfesionalna pripadnost, promjena svijesti o etničkoj pripadnosti najčešće se vrši prema pripadnosti istoj konfesiji. No ni to nije pravilo, ne može se utvrditi neka pravilnost u tim postupcima. Tako je, npr., u nekim slučajevima presudna uloga jezika, drugdje brojnost i asimilacijska snaga susjeda, a negdje se proces odnarođivanja vrši posredstvom vlasti. Držim da članku nije bila potrebna napomena o hrvatstvu, odnosno srpstvu srednjovjekovnog Dubrovnika — to više što nema važnosti za temu rasprave.

Članak Petra Vlahovića *Kriči i začeci njihovog etničkog raslojavanja* bavi se Kričima — starim, predslavenskim stanovništvom srednjeg Potarja, za koje autor smatra da vode porijeklo od poluromaniziranih Ilira, odnosno Vlaha. Autor utvrđuje područje njihove rasprostranjenosti i procese etničkog raslojavanja.

U članku Slobodana Zečevića *Srbi u naseljima oko Budimpešte i neki njihovi običaji* iznose se podaci o broju i sastavu stanovništva srpskih naselja (koje se naglo smanjuje), o običajima životnog ciklusa (naročito onima oko smrti i rođenja) i drugim (kućna zmija, poklade, Ivanjdan, Petrovdan, žetva, sjetva, crkvene slave).

Šteta je što se radnja Nikole Pantelića *Svadbeni običaji u Negotinskoj krajini* objavljuje u ovoj a ne u prethodnoj knjizi »Glasnika« (monografiji o Negotinskoj krajini), gdje je zaista nedostajala. Prilikom jednoga terenskog istraživanja ekipe beogradskoga Etnografskog muzeja u Negotinskoj krajini bilo mi je omogućeno da sudjelujem u tom terenskom radu (na čemu i ovom zgodom izričem svoju zahvalnost). Sudjelovala sam tada, uz ostalo, i u prikupljanju građe koja je poslužila

kolegi Panteliću za pisanje radnje o svadbenim običajima, pa bih željela nešto primijetiti o pojmu svata *strčalā*, što ga Pantelić spominje na nekoliko mjesta (str. 131, 132, 133, 138). Na str. 133. kaže: »Dever ili *kumnat de m'na* (u rumunjskom ručni dever se kaže *cumnat de m'nă*) u Urovici je mladoženjin brat ili rođak po muškoj liniji, koji nije oženjen. U Dušanovcu kažu *kumnat de m'na* isto je što i *strčala*. On mora da trči i služi svatove. U Mihajlovcu je *strčala* isto što i *kumnat de m'na*, on ide sa mladoženjom da poziva svatove i, uopšte, pomaže mladoženji. *Strčala* je redovno neoženjen, ali ako se izabere neko malo dete tada u njegovo ime dužnost obavlja njegov otac. U Malajnici, *kumnat de m'na*, odnosno *strčala*, vele da je mladin rođak ili brat. On poziva mladine rođake, izvodi mladu pred svatove, pogađa se sa mladoženjom za mladu itd. Izgleda da su se ovde sazele uloge dva ili tri svata pa otuda i više imena. Da je to tačno pokazuju i različite dužnosti ovog svata.«

Dvije su nejasnoće u tom izlaganju: prva se odnosi na sam termin, naziv za tog svata, a druga na njegovu funkciju među svatovima. Naziv *strčalā* u Negotinskoj krajini, koliko znam, poznaju samo Vlasi (Pantelić ga također bilježi samo u vlaškim selima). Kazivači Vlasi znali su za naziv *strčalā*, ali su izričito tvrdili da oni danas kažu *kumnat de m'na*, iako je značenje isto. (Ne mogu to tvrditi za selo Prahovo, u kojem nisam bila, a Pantelić ga također spominje.) Raspitujući u selima o upotrebi navedenih termina, dobili smo odgovore koji se mogu svrstati u dvije grupe. Prva i češća tumači nazive ovako: *kumnat de m'na* i *strčalā* je isto; u našem se selu govori *kumnat de m'na*, a *strčalā* se kaže u drugim selima, što je vlaški naziv (zabilježeno u selima Malajnica, Mihajlovac, Bukovče, Vratna). Prema drugom odgovoru razlika je u tome što se *kumnat de m'na* govori danas, odnosno novijeg je porijekla, a *strčalā* se govorilo ranije (zabilježeno u Mihajlovcu). U vezi s prvim odgovorom da napomenem još i ovo: trag naziva *strčalā* vodio je uvijek u »drugo selo«; u Vratni su rekli da se tako kaže u selu Bukovče, a tamo opet da tako govore Vlasi planinci. Do sela u kojem se danas govori *strčalā* ja nisam došla.

Pantelić pak uzima da su ta dva termina u upotrebi istovremeno i da su danas sinonimi, iz čega izvodi citiranu pretpostavku o sažimanju funkcija. Iako ova pretpostavka nije isključena, ne treba zanemariti ni druge mogućnosti, pogotovo ako se vodi računa o spomenutoj nejasnoj situaciji oko termina *strčalā*. *Strčalā* je uvijek neoženjen mladić, koji prati i pomaže mladoženji ili pak nevjesti; prema nekim kazivanjima on je upravo djever, ali se spominju i druge uloge, odnosno dužnosti. Nije isključeno da je ranije bilo više takvih pomoćnika oko mladoženje i nevjeste, pa i više imena za njih, ali je također moguće da se radi o terminima različite starosti, porijekla i značenja.

U bilješci 13 Pantelić upozorava na sličnost termina *strčalā* s nazivima: *na-stačilo*, *stačilo pirovni* i *stačel* navodeći ih prema M. Stojkoviću (»Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena«, knj. 27). Držim da je šteta što Pantelićevo raspravljanje nije pošlo dalje od općenitih usporedbi, do kojih smo došli već pri zajedničkom terenskom radu, i što nije dalo bližih informacija uz navod o svatu *strčala* kod Srba u Rumunjskoj. Sve bi to moglo pripomoći iznalaženju etimologije tog naziva. Spomenuti Stojkovićev članak upozorio je na taj termin prema navodima u starijoj literaturi (Valvasor, Belostenec, Fortis, Lovrić) i prema upotrebi u novije vrijeme samo u Poljicima (po F. Ivaniševiću, »Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena«, knj. 10). U istom članku Stojković iznosi mišljenje da je riječ slavenskog porijekla. No Stojković se ponovo vraća tom pitanju i u članku s

naslovom *Staćilo, staćel, staćelo ili staćilo?* (»Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena«, knj. 30), gdje utvrđuje da je riječ poznata i Gradišćanskim i Bunjevačkim Hrvatima. O gradišćanskom *staćilu*, koji se do danas očuvao kao jedna od važnijih svatovskih časti, dok se u matici zemlji zaboravio, ili ostao samo za-bilježen naziv nejasna značenja, pisao je i profesor M. Gavazzi (»Stara hrvatska baština u narodnom blagu Gradišćanskih Hrvata«, Sarajevo 1935.). U drugom spomenutom članku Stojković je promijenio mišljenje i priklonio se tumačenju da je riječ grčkog porijekla.

S obzirom na područje na kojem se javlja naziv *staćilo* i sl. (prema starijim izvorima Istra i Dalmacija, zatim krajevi kroz koje su prolazili Bunjevci na svom etapnom putu: unutrašnja Dalmacija i Lika) mogla bi se pretpostaviti i neka eventualna veza s neslavenskim, točnije romanskim stanovništvom u tim krajevima, pa pojava tog termina kod Vlaha u istočnoj Srbiji, kao i kod Srba u Rumunjskoj, time dobiva na važnosti. Da bi se pošlo dalje od pretpostavki, trebalo bi saznati znatno više o samom nazivu, njegovoj etimologiji i rasprostranjenosti, o funkciji svata s tim imenom i koješta drugo.

Autor je, čini se, izmijenio mišljenje o pojavi tzv. pokusnog braka u istočnoj Srbiji, pa neke pojave u bračnom životu i sklapanju braka koje je u prijašnjim radovima interpretirao kao pokusni brak više tako ne naziva (v. str. 137. ovog članka i članak istog autora *Selo i porodica*, »Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu«, knj. 25, str. 125—126). Potpuno sam suglasna sa stajalištem da te pojave ne bi trebalo shvaćati kao pokusni brak.

Prilog M. Draškovića *Podudarnost likovnih motiva na nadgrobnim spomenicima iz zapadne Srbije sa spomenicima iz Maramureša u zapadnoj Rumuniji* donosi građu za proučavanje nadgrobnih spomenika.

Prilog za monografiju Banatske Crne Gore, pored kraćeg uvodnog objašnjenja N. Pantelića, sadrži rukopis kaluđera Pantelejmona Došena, čiji se original čuva u arhivu srpske pravoslavne crkvene općine u Petrovu Selu u Rumunjskoj i obuhvaća vrijedne podatke o naseljima, običajima i nošnji Srba u Banatskoj crnoj gori — planini sjeveroistočno od Temišvara.

U rubrikama *Hronika*, *Prikazi* i *In memoriam* objavljen je veći broj kraćih priloga, a rubrika *Bibliografija* donosi opsežan *Prilog bibliografiji o Ciganima* Ljubomira Andrejevića.

Zorica Rajković

RAD XV KONGRESA SAVEZA UDRUŽENJA FOLKLORISTA JUGOSLAVIJE U JAJCU 12—16. SEPTEMBRA 1968, glavni urednik CVJETKO RIHTMAN, Sarajevo 1971, 412 str.

Zbornik obuhvata 50 radova raspoređenih po temama kongresa i izloženih onim redom kojim su na kongresu čitani.

Nastavljajući dosadašnju praksu kongresa SUFJ da jedna tema bude posvećena kraju u kojem se kongres održava, prvi dio zbornika obuhvata 11 referata u kojima su obrađeni različiti oblici *Narodnog stvaralaštva s područja Jajca*. Referenti su: Đuro Basler (Sarajevo), dr Hajrudin Čurić (Sarajevo), Žarko Ilić (Sarajevo) Radmila Fabijanić (Sarajevo), Nikola Krežević (Sarajevo), Ljuba Simić (Sarajevo), Jasna Hadžisalihović (Sarajevo), Josip Milićević (Poreč), Dunja Rihtman (Sarajevo), Jelena Dopuđa (Sarajevo) i Milica Obradović (Sarajevo).